

לאור ההלכה

עירוב וצורת-הפתח (א)

עיי"ש]. שטחו של היקף גדול כזה, ששוב לא מועילות המחיצות, לא הובררה (עיינן נשמת אדם הלכות שבת עא יא, ותשובות מהרש"ם ח"ד סימן א).

ברם, עוד סוג מחיצה רביעית יש, והוא נוגע ביותר לנו.

צורת הפתח

איתא בגמרא (עירובין יא, א-ב) שבונים קנה מצד זה וקנה מצד זה וקנה על גביהם, כמו שתי מזוזות הפתח עם המשקוף, ויש לזה דין מחיצה. יסוד וטעם המחיצה מבואר בראשונים: כי אף בית - שבדאי הוי רשות היחיד, אף אם פתח הבית פתוחה, ואף אם יש לה כמה פתחים פתוחים לחוץ, הוי רשות היחיד. ואם כן, למה יגרע מחיצה העשויה לגמרי בפתחים פתוחים, אף אם אין הדלתות תלויה ומחובר בהם. ולמה לא יהפוך היקף זה את השטח שבתוכה לרשות היחיד (עיינן בספר "טוב טעם ודעת" להגאון רבי שלמה קלוגער, סימן ב בהשמטות השניות בסוף חלק א).

הפרי מגדים (אורח חיים סימן שסג) מסתפק, אולי צורת הפתח נחשב כמחיצות רק מדרבנן, ולכן מהני רק למקום שנגדר מתחלה לרשות הרבים מדרבנן, כלומר - כרמלית. מה-שאינן כן ברשות הרבים דאורייתא, אין צורת הפתח מהפכה לרשות היחיד. אולם, שולחן-ערוך-הרב (אורח חיים סימן שסד סעיף ד) כותב בפשיטות שאף מן התורה מחיצה גמורה היא, ואפילו ברשות-הרבים מדאורייתא (ועיינן גם במשנה ברורה, ביאור הלכה סימן שסב ד"ה כשכל).

אכן, בלאו הכי, אין צורת הפתח מועיל ברשות הרבים דאורייתא - שיעשה לרשות היחיד. רק ברשות הרבים מדרבנן, בכרמלית, הוא מועיל. כי סוגיא ערוכה היא בעירובין (כב, א) שדן כשאתי רבים ודורסים בתוכה, האם אומרים שאתי רבים ומבטלי המחיצות, או לא. למסקנא, מבואר בתוספות (שם ד"ה קשיא), שאם הצורך למחיצות אלו הוי רק מדרבנן, כמקום המוקף בג' מחיצות, וצורת הפתח הוא ברוח הרביעית, לא אתי רבים לבטל המחיצות. ולכן, כותב המהר"ם מרוטענבערג (הובא במדריכי עירובין ריש פרק הדר סימן תקט, ובדרכי משה אורח חיים סימן שסד סק"א), אם כל הצורך להמחיצות אינם כי אם מדרבנן, ככרמלית, אין אומרים שאתו רבים ומבטלי המחיצות.

ומשום הכי, כדי שיועילו הצורת-הפתח להיחשב כרשות היחיד, מוכרחים לוודא מקודם שאין המקום רשות הרבים מדאורייתא, כי אם מדרבנן. ולכן מוטל עלינו לברר, מה בדיק הם התנאים להוות רשות הרבים מדאורייתא.

עכשיו, שעומד על הפרק ענין צורת הפתח שנתקנה סביב לשכונת בארא-פארק, וזיכה אותנו כ"ק מרן רבינו שליט"א בתשובה ארוכה, בו מביע דעתו הגדולה בענין היתר הטלטול על ידה, עליבן אנו מוצאים לנכון לפרש ולבאר היטב בעזרת השי"ת, בלשון קצר ובהיר, השאלות ביסודות ההלכה, ושיטות הראשונים וגדולי הפוסקים, הנוגעים לענין זה. ותקוותינו שיהיו לתועלת הציבור החשוב, להבנת הענינים.

ארבע רשויות

ארבע רשויות יש המקושרים לאיסור הוצאה בשבת, ובמדה מסוימת גם ביום-טוב. ג' מרשויות אלו הוי מדאורייתא, וח"ל חילקו רשות אחד לשני סוגים, נמצא לדבריהם יש ד' רשויות (שבת ו, א).

ג' רשויות מדאורייתא, המה: א] רשות היחיד. ב] רשות הרבים. ג] מקום פטור. ח"ל חילקו את מקום פטור לשתי סוגי רשויות: מקום פטור, וכרמלית.

[מכיון שמקום פטור מדרבנן, הוא מקום ברשות-הרבים גבוה לכל-הפחות ג' טפחים, ושטחו פחות מד' על ד' טפחים, ומרשות זו מותר להוציא לרשות הרבים ולרשות היחיד, אין זה נוגע לענינו, ועל-כן לא נאריך בה.]

מן התורה אסור להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד. וכן אסור להעביר ארבע אמות ברשות הרבים. ח"ל אסרו גם-כן להוציא מרשות היחיד או מרשות הרבים לכרמלית, ומכרמלית לרשות היחיד או לרשות הרבים. וכן אסרו לטלטל חפץ ארבע אמות בכרמלית. ורק לטלטל ברשות היחיד עצמה מותר, וכן מרשות היחיד אחד לרשות היחיד שני [על-ידי עירובי-חצירות, כמו שיתבאר להלן במאמרנו], ולכן, כדי שיועיל עירוב של צורת-הפתח - לענין הוצאה והכנסה והעברה בה, צריכים לוודא שהרשות אכן נעשה לרשות היחיד. וחילוק גדול יש, בין החלפת רשות הרבים לרשות היחיד, או להחליף את הכרמלית לרשות היחיד.

מוקף מחיצות

בדרך כלל, נגדר רשות היחיד כשטח שיש בו לכל-הפחות ארבע על ארבע טפחים, מוקף במחיצות גבוה י' טפחים [מן התורה סגי בג' מחיצות, ומדרבנן צריכים ד' מחיצות, לשיטת הרבה ראשונים]. ובמחיצות אלו, נשנו כמה סוגים: א] מחיצה ממש, כותל. ב] תל ארבע טפחים בארכו ורחבו, נחשב ראש התל כמוקף מחיצות. כי על מחיצות וכותלי התל אמרין גוד אסיק מחיצתא. כלומר, שכותלי התל מלמטה

נחשבת כאילו נמשכות ועולות למעלה עד לרקיע, ונמצא שהם מקיפות את ראש התל (עיינן רש"י שבת ו, ב ד"ה קמ"ל). ג] חריץ, וכן נהר וים הסובבים את היבשה. גם כאן, כותלי החריץ נמשכות ועולות עד הרקיע, וכל היבשה שבתוכה נהפך להיות מוקף במחיצות [ועל-ידי מחיצה זה התיר החכם צבי (ש"ת חכם צבי סימן ה) עיר האג במדינת האלאנד, כי נהר או חריץ מקיף לה מכל סביבותיה, ולכן רואים את חריץ זה ככותל וחומת העיר, ומותרת לערב ולשתף מבואותיה ככל עיירות המוקפות חומה גבוה].

סוג מחיצה זה, הוא שהביאה את הגמרא (עירובין כב, ב) לשאל "כולי עלמא גמי - מקיף האוקיינוס". כלומר, למה לא יהא כל הארצות והיבשות שבעולם - רשות היחיד, על-ידי שיפוע גדה של מימי העולם המקיפים אותה, שהם לכל-הפחות עמוק י' טפחים.

תוספות (שם ד"ה דילמא, וביותר בתוספות הרא"ש שם) מפרשים ש"מחיצה שאינה עשויה בידי אדם בהיקף גדול כזה, אפילו רבנן מודי דאתו רבים ומבטלי מחיצתא". כלומר, שכל הג' תנאים הצריכים להכשיר מחיצות, חסרים כאן בבת-אחת. א] מחיצות אלו הם טבעיות העשויות בידי שמים. ב] המחיצות מקיפות שטח גדול מדי. ג] אינם מעכבים ומעצרים את דריסת בני אדם, כי מימים ונהרות הרי ספינות מפליגים אל הנמל ביבשה. ולפי זה יוצא לנו, הרי רק מחיצות עשויות בידי שמים אינן נחשבות למחיצות. אבל אם היה באפשרי לבנות מחיצות בידי אדם סביב כל הארץ, הרי שכל הארץ י"הפך לרשות היחיד, כי לא ייחסר כל התנאים כולם.

הרמב"ן (הובא בריטב"א עירובין שם) חולק על זה. לשיטתו, הטעם שאין הימים נחשבים מחיצות להקיף ארצות, מבטל גם אפשרות של חומה שיקיף את כל היבשה. והוא, שכל שהשטח הוא גדול מדי - שבני אדם העומדים בתוכה אין רואים עצמם כמוקפות, אין המחיצות מועילות [אבל ראה במשנה ברורה (סימן שמו סעיף ג בביאור הלכה ד"ה קרפף) שאף לפי הרמב"ן אין הגבלה זו על גודל השטח חלה על מקום מוקף מחיצות עשויות בידי אדם,